

Tuo būdu, panaudojant čia minėtus duomenis, galima patikslinti kai kurių J. Janonio eilėraščių parašymo datas, įjungti praleistas eilutes į poemą „Tarp siaučiančių marių“.

Tame pačiame laikraštyje „Laisvė“ (1916 m. rugsėjo 19, Nr. 75) buvo išspausdintas ir iki šiol nežinomas J. Janonio eilėraštis „Ant Gedmino kalno (Skiriama tautininkams)“. Šį eilėraštį jis parašė 1915 m. liepos 25 dieną Vilniuje, t. y. prieš išvažiuodamas kartu su kitais moksleiviais į Rusiją. (Iš Vilniaus išvyko 1915 m. rugpiūčio mėn.) Eilėraštis pasirašytas Vaidilos Ainio slapyvardžiu.

Galimas dalykas, kad eilėraščio antraštę ir paantraštę užrašė laikraščio redakcija. Minėtame 1916 m. rugsėjo 15 d. „Laisvės“ numeryje (Nr. 74) išspausdintame redakcijos atsakyme Vaidilos Ainiui minimas eilėraštis be antraštės. Vėliau laikraštyje buvo išspausdintas eilėraštis be antraštės „Nupint gražių vaizdų aš negaliu. . .“ kartu su eilėraščiu „Dainius“, ir redakcija galėjo jį palaikyti pastarojo dalimi. Tačiau galimas ir kitas atvejis: J. Janonis eilėraštį „Ant Gedmino kalno“ galėjo nusiųsti laikraščiui anksčiau, nes redakcijos atsakyme minimi jos siųsti laišakai poetui („Atsakom laišku. Ar gaunat mūsų laiškus?“). Tai rodo, kad laikraštis su poetu ryšius palaikė ir anksčiau. Toliau spausdinamas šio eilėraščio tekstas.

Ant Gedmino kalno

(Skiriama tautininkams)

Su keleta žmonių tą kalną aplankiau,
Išvydau liekanas sugriuvusios pilies,
Besidžiaugiant visiems, aš vienas pasakiau:
„Jūs džiugina vargai, vargai visos šalies.
„Jūs džiugina pilis — jos akmens kruvini,
„Jos bokšta:, požemiai vaitojimų pilni.
„Matyt patinka jums tie įnorio laikai,
„Kad jūs jais gėritės, lyg lėlėmis vaikai!“
Kad klupo ant manęs mėlytojai tautos:
„Tai bepročio šneka!“ „Varykit jį šalim!“
„Kaip drįsta jis stovėt ant vietos šios šventos!“
„Užmušti jį tucjaus!“ „Nugrūsti jį žemyn.“
Nugrūdo jie mane — kuliu nusiritau.
Ir svaidė krintantį sunkiais akmenais.
Nukritęs gi slėnėn, nuo kalno išgirdau:
„Dabar jįsai žinos, kad gerbtina pilis!“

Dar kartą apie komedijos „Amerika pirtyje“ autorių

Lietuvių kalbos ir literatūros mokslo darbų „Literatūra ir kalba“ penktajame tome (1961 m.) išspausdintas prof. B. Pranskaus straipsnis „Komedijos „Amerika pirtyje“ autorystės klausimu“. Jame pateikiami motyvai, dėl kurių lietuvių tarybinis literatūros mokslas „Amerikos pirtyje“ autorium yra linkęs laikyti Antaną Vilkutaitį. Čia norėtusi pateikti kai kurių, straipsnyje nepamintėtų, duomenų, kurie verčia dar kartą pasvarstyti, ar komedijos „Amerika pirtyje“ autoriumi laikytinas Antanas Vilkutaitis, ar jo brolis Juozas Vilkutaitis.

Prof. B. Pranskus pažymi, kad „Vienybėje lietuvininkų“ 1903 m. išspausdintame straipsnyje nurodoma, kad „Amerika pirtyje“ autorius esąs A. Vilkutaitis. Jam, be to, priskiriama keletas prozos ir nemaža publicistikos darbų. Prof. B. Pranskus taip pat pažymi, kad straipsnio autorius asmeniškai pažinojęs A. Vilkutaitį, tai žinios esančios tuo labiau patikimos. Reikia pasakyti, kad, kaip nurodo „Vienybėje lietuvininkų“ išspausdinto straipsnio autorius, jo pažintis su A. Vilkutaičiu buvo atsitiktinė,

be to, jie susitiko apie 1887 m.— dar prieš A. Vilkutaičiui įstojant į Susisiekimo kelių institutą. Tuo tarpu komedija pasirodė, praėjus beveik dešimčiai metų. Reikia ta proga atkreipti dėmesį į tai, kad tuo pat metu „Varpe“ (1903, Nr. 9—10, p. 228—229) išspausdintame A. Vilkutaičio nekrologe nei „Amerika pirtyje“, nei prozos kūrinėliai jo drabužių tarpe nėra minimi. Juk 1895 m., kai „Amerika pirtyje“ buvo pirmą kartą išleista kaip „Ukininko“ priedas, „Varpo“ ir „Ukininko“ administracija ir redakcija buvo bendra, raštai buvo siunčiami vienu adresu (Dr. Bruožis, Tilžė, Rytų Prūsija). Dėl to atrodo, kad apie komedijos „Amerika pirtyje“ ir kitų prozos kūrinių autorių „Varpo“ redakcija bei nekrologo autorius Toli-masis (K. Grinius) turėjo žinoti.

Prof. B. Pranskus, nurodęs S. Baltramaičio straipsnį „Vilniaus žinio-se“ (1908, Nr. 34), kuriame „Amerikos pirtyje“ autoriumi jis laiko A. Vilkutaitį, pažymi, kad „nei tuojau, paskelbus šį straipsnį, nei keliolika metų vėliau niekas, atrodo, viešai nemėgino paneigti A. Vilkutaičio autorystės komedijos „Amerika pirtyje“ atžvilgiu“ (p. 594). Šio teiginio negalima laikyti tiksliu: pasirodžius S. Baltramaičio straipsniui, tuojau pasirodė K. Griniaus paneigimas — „Laiškas į „V. Ž.“ Red.“¹ — kuriame nurodoma, kad „Amerikos pirtyje“ autorius esąs Juozas Vilkutaitis.

1909 m., dešimties metų nuo „Amerikos pirtyje“ pastatymo Palan-goje jubiliejaus proga, buvo išspausdintas K. Griniaus straipsnis „Juo-zas Vilkutaitis—G. Keturakis“ („Lietuvos žinios“, 1909, rugp. 19 (rugs. 1)). Tas pats straipsnis buvo pakartotas ir „Lietuvos ūkininke“ (1909, Nr. 33, p. 295). Straipsnyje rašoma: „J. Vilkutaitis jau apie 1891 ar 1892 metus buvo padavęs a.a. daktarui Petruui Matulaičiui peržiūrėti savo parašytą komediją. Matulaitis išrado tą veikalą silpnai parašytą. Po tokiam susitarimui jaunas autorius padėjo savo veikalą į šalį ir 3 metus nieko jam nedarė. Per tą laiką jis geriau susipažino su teatriniais veikalais ir su teatru, pats kelis kartus teatre apsilankydamas (gydėsi Maskvoje.— V. Ž.). Tada anoji komedija buvo visa iš naujo perdirbta, ir tokiu būdu atsirado dabar garsi „Amerika pirtyje“. Straipsnyje nurodoma, kad ir kiti Keturakio slapyvardžiu pasirašytieji kūrinių — „Kaip Mikas apsidžiaugė čebatais arba juokingas pasakojimas apie šaltabuizius“ (Tilžė, 1893 m. „Ukininko“ priede), „Kas kaltas“ („Ukinike“), „Gaisras“ („Vienybėje lietuvininkų“) — yra to paties Juozo Keturakio kūriniai. Toliau straipsnyje rašoma: „Yra dar keletas J. Vilkutaičio veikalėlių rankraščiuose, tarp kurių vienas pradėtas dramatiško turinio. Bet sunkus vidutinio valstiečio gyvenimas, toli nuo apšviestųjų vietų, nedavė ir neduoda J. Vilkutaičiui priderančiai toliau rašytojas gabumų parodyti“.

1909 m. rugpiūčio mėn. 15 ir 16 (28 ir 29) dienomis Vilniuje buvo iškilmingai paminėtas lietuvių teatro dešimtmetis. Minėjime dalyvavo ir Juozas Vilkutaitis. To meto Vilniaus spaudoje buvo rašoma: „Pažymėtina, kad per vaidinimą buvo ir pats autorius (Keturakis). Sužinojusi apie tai, publika iššaukė jį ant scenos ir sveikino delnų plojimu“². Juozas Vilkutaitis „Amerikos pirtyje“ autoriumi laikomas ir vėliau — pavyzdžiui, „Ateities spinduliuose“ (1916, Nr. 1, p. 58—59) rašoma, kad Kazanėje gyvenęs „Amerikos pirtyje“ autorius teisėjas Vilkutaitis. (Teisėju J. Vilkutaitis pradėjo dirbti Balbieriškyje dar XIX a. pabaigoje ir tas pareigas ėjo iki pirmojo pasaulinio karo. Tai rodo jį buvus prasilavivusiu žmogumi.)

Tuo būdu, J. Vilkutaitis „Amerikos pirtyje“ autoriumi buvo laikomas dar gerokai prieš pirmąjį pasaulinį karą. Tiesa, J. Tumas-Vaižgantas savo straipsniuose („Lietuva“, 1926, Nr. 265, 266, o vėliau perspausdinta

¹ Laiškas į „V. Ž.“ Red.—„Vilniaus žinios“, 1908, vas. 24 (kovo 8).

² Lietuvių teatro dešimties metų sukaktuvių šventė Vilniuje.—„Viltis“, 1909, rugp. 19 (rugs. 1), Nr. 95.

„Raštų“ dvyliktajame tome) ir V. Biržiška „Lietuvių bibliografijos“ trečiojoje dalyje nurodo tik A. Vilkutaitį. Tačiau V. Biržiška „Lietuvių bibliografijos“ ketvirtosios dalies pirmajame tome (1935 m.) jau nurodo, kad „Amerikos pirtyje“ autorius esąs J. Vilkutaitis. Tos pat nuomonės laikosi ir kiti to meto lietuvių literatūros tyrinėtojai, pavyzdžiui, V. Mykolaitis-Putinas savo veikale „Naujoji lietuvių literatūra“ (t. I, 1936, p. 413) J. Butėnas savo straipsnyje „„Varpo“ rašytojai“ (Kn.: „„Varpas“ ir varpininkai“, K., 1939, p. 169). J. Vilkutaičiui buvo priskiriami ir kiti prozos kūrinių (,,Kaip Mikas apsidžiaugė čebatais arba juokingas pasakojimas apie šaltabuizius“, „Gaisras“ ir kt.).

Prof. B. Pranskus nurodo, kad kai kurie prozos kūrinių buvo parašyti Kaukaze, kur gyvenęs inžinierius A. Vilkutaitis. Bet jie galėjo būti parašyti ir Juozas Vilkutaičio, kuris keletą metų su pertraukomis yra gyvenęs Kaukaze pas savo brolių.

Vėlesniųjų metų lietuvių bibliografijos šaltiniuose nurodomi šie A. Vilkutaičio pseudonimai: Avulis Jonas, Bindokas Kazys, Daktaras, Gulbiniškių Antanas, Kun. A., Kunigas A., Pajaujė J., Tautietis. J. Vilkutaičiui priskiriami šie pseudonimai: Gulb. . . Vilkutaitis, Keturakis, Keturakis G., Keturakis Juozas. (Pastaruoju pseudonimu jis pasirašė 1912 m. „Lietuvos žiniuose“ išspausdintą korespondenciją.)

Tuo būdu, sunku patikėti, kad asmenys, kurie domėjosi „Amerikos pirtyje“ autoriaus problema, nebūtų sugebęję tinkamai išaiškinti šį klausimą ir patikėję tik paties J. Vilkutaičio tvirtinimais. Kai dėl paties pseudonimo („Keturakis“ — žmogus su akiniais) pasirinkimo ir jo prasmės Suvalkijoje (tai pažymi prof. B. Pranskus), tai jis galėjo būti panaudotas ir vieno, ir kito, nes abu Vilkutaičiai nešiojo akinius. Atrodo, kad „Amerikos pirtyje“ autorius yra Juozas Vilkutaitis, kuris komedijos pagrindu paėmė konkretų žmonėms žinomą įvykį. (Apie tai rašė ir 1903 m. „Vienybėje lietuvininkų“ išspausdinto straipsnio apie A. Vilkutaitį autorius. Jis tiesiog nurodė, kad Vilkutaitis komedijoje „Amerika pirtyje“ „sudramatizavo tulą atsitikimą jo parapijoje. . .“) Vėliau, tvarkant ir taisant šį kūrinių, jam galėjęs padėti brolis Antanas Vilkutaitis, pas kurį, kaip buvo pažymėta, Juozas yra gyvenęs. Tai galėjo duoti pagrindą kai kuriems asmenims A. Vilkutaitį laikyti komedijos autoriumi. Be to, čia turėjo poveikio ir tokia aplinkybė: A. Vilkutaitis buvo žinomas lietuvių kultūros ir spaudos darbuotojas, pasireiškė mokslo srityje, rašė nemaža publicistinių straipsnių, išvertė L. Tolstojaus dramą ir kt. Tuo tarpu J. Vilkutaitis platesnei visuomenei buvo nežinomas asmuo, ir jo darbai galėjo būti priskirti žinomam veikėjui A. Vilkutaičiui.

Sunku yra kategoriškai tvirtinti, kad „Amerikos pirtyje“ autorius yra Juozas Vilkutaitis. Tai gali padėti išaiškinti tik kūrinių rankraščiai. Atrodo, jog pakaktų įrodyti, kad bent vienas ankstesnis Keturakio slapyvardžiu pasirašytas kūrinių tikrai esąs J. Vilkutaičio. Kol kas, kol trūksta tikslesnių duomenų, gal būt, reiktų abu šiuos autorius literatūros istorijos darbuose žymėti greta.

✦ **Prie bibliografijos istorijos**

1. Einamoji spaudinių registracija žurnale „Skaitymai“

1922 m. pradėtas leisti bibliografinis žurnalas „Knygos“ ėjo neilgai. Po kelių numerių jo leidimas nutrūko, ir nebuvo periodinio leidinio, kuris vestų išeinančios spaudos produkcijos apskaitą, informuotų visuomenę